

Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag

Verslag

Congres Vereniging voor Vrouw en Recht 'Clara Wichman'
26 november 2025 Utrecht Kaffeetaria

Opening congres

Dagvoorzitter Maaike Visser heet de ongeveer 45 deelnemers welkom bij het jaarlijks congres van de Vereniging voor Vrouw en Recht 'Clara Wichmann' (VVR). Visser, bestuurslid van de VVR, licht het thema toe: Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag. Sprekers uit verschillende contexten – in volgorde strafrecht, de werkvloer, de sportwereld en empirisch onderzoek – houden een inleiding. Aansluitend is er een panelgesprek.

Mojan Samadi – Genderstereotypen in het strafrecht

Mojan Samadi is universitair docent straf(proces)recht aan de Universiteit Leiden.

'When [the state] is most ruthlessly neutral, it will be most male; when it is most sex blind, it will be most blind to the sex of the standard being applied. When it most closely conforms to precedent, to "facts", to legislative intent, it will most closely enforce socially male norms and most thoroughly preclude questioning their content as having a point of view at all.'

Samadi staat in haar lezing stil bij genderstereotypen in het recht en als zodanig ageert ze tegen de vermeende neutraliteit van het recht. Hoewel neutraliteit een deugd kan zijn, is een belangrijke voorwaarde daarvoor dat er sprake is van een gelijk speelveld. Wanneer dat niet zo is, is volharding in het belang van neutraliteit niet alleen een handhaving van de status quo (die ongelijk is) maar biedt het ook een legitimatie voor die ongelijkheid. Of in de woorden van C.A. MacKinnon (auteur bovenstaand citaat): wanneer het we hebben over een neutraal perspectief, dan hebben we het over een mannelijk perspectief. Het recht is historisch niet neutraal, maar doordrenkt met culturele normen en daarmee dus ook met genderstereotypen.

Om ons te realiseren dat dat zo is, is het goed om een stap terug te zetten en naar de juridische werkelijkheid van nog niet zo heel lang geleden te kijken. Om te beginnen met de toetreding van vrouwen tot het rechtersambt. Lang is gediscussieerd over de vraag of vrouwen wel geschikt zouden zijn om toe te treden tot het rechtsambt. Dat klinkt nu lachwekkend, maar was destijds een ernstige belemmering. In 1921 luidde het advies van de Procureur-Generaal T. Noyon:

'(...) dat de vrouw in bepaalde tijdperken, die der zwangerschap en der menstruatie, dikwijls niet normaal is en zonder dat zij zelve zich daarvan bewust is of het voor anderen kan blijken, onderhevig kan zijn aan waanvoorstellingen, en zoo dit al niet het geval is, toch kan lijden aan ongewone prikkelbaarheid; zoodat twijfel of zij in die tijdperken wel over de voor het uitoefenen van een rechterlijk ambt noodige onbevangenheid en onpartijdigheid beschikt, gerechtvaardigd is. [...] 'De ervaring leert dat, in het algemeen, door de vrouwen die zich aan de rechtspraktijk wijden, niet veel wordt gepraesteed; op eene zeer enkele uitzondering na hebben zij zich niet boven de middelmaat weten te verheffen.'

Uiteindelijk luidde het advies van de Hoge Raad:

'Wat van de bezwaren tegen toelating zij, de maatschappij gaat toch in de richting van het openstellen van meer ambten voor vrouwen, zoodat het zich verzetten nutteloos is.'

Pas in 1956 mochten vrouwen daadwerkelijk rechter worden.

Ook als we kijken naar de taal van het recht, kunnen we zien hoe het 'gendered' is. Zo zeggen wij nog steeds 'raadsheer', wat niet bepaald een genderneutrale term is. Hoewel er adviezen zijn om genderneutrale termen te gebruiken, is daar nog weinig mee gedaan.

Andere voorbeelden van benadeling van de vrouw in het (straf)recht:

Tot 1957 is de vrouw handelingsonbekwaam geweest:

'De man is het hoofd der echtvereeniging' (art. 160 lid 1 oud BW), de vrouw is aan de man gehoorzaamheid verschuldigd (art. 161 oud BW) en de man bestuurt de goederen 'aan de vrouw persoonlijk toebehoorende'; 'zonder bijstand van haren man in de akte, of zonder zijne schriftelijke toestemming, niets geven, vervreemden, verpanden, verkrijgen'.

Het herstelhuwelijk (in veel Europese landen zoals Frankrijk en Italië, maar ook strafmatiging in Denemarken tot 2013), de *crime passionnel*-bepaling van het Franse *Code pénal* (tot 1975) en verkrachting binnen het huwelijk in Nederland (tot 1991):

'Met geweld of bedreiging met geweld een ander dwingen buiten echt vleselijke gemeenschap te hebben' (art. 242 Sr (oud)).

En, helaas, nog altijd de strafbaarstelling van abortus in het Wetboek van Strafrecht.

Vrouwen in de strafrechtspleging

Genderstereotypen zijn lang verankerd geweest in de wet. Veel van deze stereotypen zijn formeel teruggedraaid of aangepast, maar ze leven nog wel in de samenleving en dus ook bij diegenen die het recht toepassen en handhaven. Genderstereotypen veroorzaken blinde vlekken. Ik belicht twee zijden:

1. Vrouwelijke verdachten en daders worden vaak milder behandeld dan mannen, terwijl meisjes bij statusdelicten juist strenger gestraft worden.
2. Het beeld van vrouwelijke slachtoffers is eveneens beïnvloed door stereotypen.

Hoe komt het dat vrouwen er vaker bekaaiders vanaf komen? Er zijn meerdere oorzaken te onderscheiden. Historisch en cultureel bevindt geweld tegen vrouwen zich veelal in de privésfeer. Dit soort geweld blijft daardoor vaak onzichtbaar. Bovendien spelen genderstereotypen een rol bij het idee over het "perfecte slachtoffer".

Wetgeving en definities zijn ook door genderstereotypen beïnvloed: Zo moest het 'dwingen' uit definitie van verkrachting blijken uit verzet van het slachtoffer, terwijl uit onderzoek blijkt dat veel vrouwen in situaties van seksueel geweld bevrozen en er dus niet altijd sprake is van dwang. Omdat er dan geen 'bewijs' van verzet was werd aangenomen dat er geen sprake van dwang was.

Veranderingen en ontwikkelingen

Inmiddels zien we ook veranderingen, met name in de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM), dat zich baseert op het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en het Verdrag van Istanbul. Op grond daarvan is sprake van vergaande positieve verplichtingen inzake de strafrechtelijke reactie op gendergerelateerd geweld (minimumeisen):

- Effectief bestuurlijk en juridisch systeem
- Feitelijke maatregelen
- Onderzoeken
- Vervolgen

- Berechten
- Bestrafpen

Gebruiken van (gender)stereotypering en jurisprudentie van het Europese Hof

Inmiddels is duidelijk dat het EHRM het gebruik van genderstereotypen ziet als een schending van het discriminatieverbod. Een van de eerste zaken waarin het EHRM als zodanig oordeelde betreft de zaak *Konstantin Markin/Rusland* en *Carvalho Pinto de Sousa Morais/Portugal*.

Konstantin Markin/Rusland:

'References to traditions, general assumptions or prevailing social attitudes in a particular country are insufficient justification for a difference in treatment on grounds of sex. For example, States are prevented from imposing traditions that derive from the man's primordial role and the woman's secondary role in the family. [...] such difference has the effect of perpetuating gender stereotypes and is disadvantageous both to women's careers and to men's family life.'

Carvalho Pinto de Sousa Morais/Portugal:

'The question at issue here is not considerations of age or sex as such, but rather the assumption that sexuality is not as important for a fifty-year-old woman and mother of two children as for someone of a younger age. That assumption reflects a traditional idea of female sexuality as being essentially linked to child-bearing purposes and thus ignores its physical and psychological relevance for the self-fulfilment of women as people. Apart from being, in a way, judgmental, it omitted to take into consideration other dimensions of women's sexuality in the specific case of the applicant.'

Meer op het Strafrecht toegespitst zien we inmiddels ook veel rechtspraak:

C./Roemenië inzake het gebruik van stereotypering in het strafrecht:

'It found it established that C.P. had asked for sexual favours from the applicant but considered that she had not felt threatened in her sexual freedom or humiliated, elements required by law for the acts to constitute a criminal offence. It based its conclusion on the following arguments: (i) in the recordings, the applicant had not seemed embarrassed by the discussions with her alleged aggressor; (ii) the latter had declared during the investigation that they had once had sexual intercourse in the past; and (iii) according to the witness statements (see paragraphs 9 to 23 above), the applicant had only sometimes seemed sad after her encounters with C.P., whereas other times she had seemed rather cheerful. [...] the decisions upholding it do not contain reasons capable of explaining the manner in which the law was interpreted and applied to the facts of the case.'

J.L./Italië inzake genderstereotypen in het opsporingsonderzoek en secundaire victimisatie:

The Court has noted several passages in the judgment of the Florence Court of Appeal which refer to the applicant's personal and intimate life and which infringe her rights under Article 8. In particular, it considers the Court of Appeal's references to the red underwear "displayed" by the applicant during the evening to be unjustified, as are the comments on her bisexuality, romantic relationships and casual sexual relations prior to the events in question. Equally, the Court finds inappropriate the considerations concerning the applicant's "ambivalent attitude towards sex" [...] It is therefore essential that judicial authorities do not reproduce sexist stereotypes in court decisions, do not play down gender-based violence and do not expose women to secondary victimisation by making guilt-inducing and judgmental comments that are capable of undermining victims' trust in the justice system.

L. e.a./Frankrijk:

'Regarding the applicant's vulnerability, the appeal judges considered that the persons involved were not necessarily in a position to observe it, noting in particular "the concealment of her age, her morphology", the "brevity of the contacts" and the circumstance that "her scarification marks did not demonstrate

her fragility". They further considered that "her active participation during sexual intercourse [...] did not reveal that she was under heavy medication". Finally, the Court of Appeal added, with regard to the firefighters involved, that "their usual success with women and their sometimes unbridled behaviour towards them did not encourage them to reflect." [...] 'the Court notes the gender stereotypes contained in the concluding grounds of the judgment (...) [f]ar from merely describing the point of view of the persons accused (...) were intended to exonerate the perpetrators of the acts complained of from their responsibility.' [...] 'the Court recalls that, as part of the institutional response to gender-based violence and in the fight against gender inequality, it is essential that judicial authorities avoid reproducing sexist stereotypes in court decisions and minimising gender-based violence.'

Vučković/Kroatië inzake genderstereotypen en bestraffen:

'[n]ot a case in which the perpetrator fully escaped any criminal liability as a result of, for example, an amnesty or statutory limitation period, nor is it a classic case of a manifest disproportion between the criminal acts committed and the criminal sanction imposed.' *excessively lenient punishment?* [...] 'the Court therefore finds it concerning that despite the repeated nature of the serious sexual violence suffered by the applicant, the appeal court chose to replace M.P.'s prison sentence with community service without giving adequate reasons and without considering in any way the interests of the victim...' [...] 'Such an approach by the domestic courts, in the Court's view, may be indicative of a certain leniency in punishing violence against women, instead of communicating a strong message to the community that violence against women will not be tolerated'

Implicaties voor de Nederlandse praktijk?

De vraag is wat het voorgaande voor implicaties heeft voor de Nederlandse praktijk. Zo bont als in de hiervoor gegeven voorbeelden zien we het in Nederlandse rechtspraak gelukkig niet maar toch zijn er wel signalen dat bepaalde vormen van seksueel geweld milder worden bestraft, bijvoorbeeld wanneer het gaat om seksueel geweld binnen een relatie.

Het Europese Hof heeft bovendien benadrukt dat de belangen van slachtoffers daadwerkelijk moeten worden meegenomen in de motivering van straffen bij gendergerelateerd geweld-zaken. Dat gebeurt in de praktijk nog onvoldoende. Binnen het strafrecht is er aldus volgens Samadi nog veel te winnen door blinde vlekken en genderstereotypen actief aan te pakken.

Mirjam Decoz – Seksueel grensoverschrijdend gedrag op de werkvloer

Mirjam Decoz van Decoz & Co adviseert over het voorkomen en aanpakken van ongewenste omgangsvormen op de werkvloer in de vorm van advies, training en onderzoek.

Maatschappelijke ontwikkelingen

De uitzending van het programma BOOS over misstanden bij The Voice heeft een grote impact gehad op de maatschappij. Niet alleen kwam er, zoals in 2017 na de #MeToo-beweging, meer aandacht voor het onderwerp van seksueel grensoverschrijdend gedrag, maar bleek ook dat veel werkgevers niet wisten hoe zij met dergelijke situaties moeten omgaan. Dit leidde tot een toename van zaken in de praktijk van Decoz, die zich richt op seksuele intimidatie en ongewenste omgangsvormen. Inmiddels werkt zij samen met een multidisciplinair team onder de naam Decoz & Co, waar zij organisaties adviseren over beleid en preventie, trainingen geven en ondersteunen bij meldingen en incidenten.

Uit cultuuronderzoeken blijkt dat veel organisaties onvoldoende voorbereid zijn en dat bestaande regelingen vaak tekortschieten. Dit geldt niet alleen voor klachtenprocedures, maar ook voor preventieve maatregelen. Een belangrijk aandachtspunt is het zogenoemde 'grijze gebied': dat ligt tussen het subjectieve (persoonlijke grenzen) en objectieve (wettelijke grenzen). Leidinggevendenden geven aan dat zij moeite hebben om dit bespreekbaar te maken. Enerzijds horen zij opmerkingen als "Je mag tegenwoordig niets meer", anderzijds ervaren medewerkers gevoelens van onveiligheid. Het spanningsveld tussen deze perspectieven maakt duidelijk dat normering binnen organisaties en teams essentieel is.

Trainingen, zoals die bij De Baak, richten zich op het creëren van een sociaal veilige werkomgeving. Leidinggevendenden leren hoe zij het gesprek over omgangsvormen kunnen voeren en gezamenlijk normen kunnen vaststellen. Deze gesprekken gaan niet alleen over seksuele intimidatie, maar ook over pesten, discriminatie en zelfs over communicatiestijlen, zoals het gebruik van e-mail. Door deze dialoog ontstaat een cultuur waarin medewerkers elkaar kunnen aanspreken en waarin preventie centraal staat.

De ISO-norm 45003

Een belangrijke ontwikkeling op het gebied van sociale veiligheid is de introductie van de ISO-norm 45003. Deze norm biedt organisaties een richtlijn voor het beheersen van psychosociale risico's op de werkvloer. Het gaat niet alleen om het voorkomen van seksuele intimidatie, maar ook om bredere thema's zoals pesten, discriminatie en werkdruk. De norm is gebaseerd op de PDCA-cyclus (Plan-Do-Check-Act), waarmee organisaties continu kunnen verbeteren.

ISO 45003 bevat een uitgebreide lijst van risicofactoren, variërend van organisatorische aspecten zoals hiërarchie en werktijden, tot sociale factoren zoals (informele) machtsverhoudingen en leiderschap. Door deze risicofactoren systematisch in kaart te brengen, kunnen organisaties preventieve maatregelen nemen en beleid ontwikkelen dat aansluit bij hun specifieke situatie.

De norm werd aanvankelijk vooral toegepast in sectoren zoals de bouw. Inmiddels zien we dat ook kleinere organisaties de richtlijn gebruiken als praktische leidraad. De Arbeidsinspectie beschouwt ISO 45003 sinds 2022 als een nuttig instrument en veel deskundigen zien het als 'state of the art' op het gebied van psychosociale arbeidsbelasting. Hoewel de richtlijn een kleine investering vraagt, is het een waardevol hulpmiddel om beleid op orde te brengen en risico's structureel aan te pakken.

Wetsvoorstellen vertrouwenspersoon en gedragscode

Er zijn qua wetgeving de afgelopen jaren stappen gezet om sociale veiligheid op de werkvloer te verbeteren. Twee belangrijke wetsvoorstellen zijn:

- 1) Verplichte toegang tot een vertrouwenspersoon
- 2) Verplichte gedragscode voor ongewenste omgangsvormen

Het initiatiefwetsvoorstel voor een verplichte vertrouwenspersoon is inmiddels aangenomen door de Tweede Kamer en wacht op behandeling in de Eerste Kamer. Hoewel dit een positieve ontwikkeling is, kent het voorstel een knelpunt: er worden geen duidelijke kwaliteitseisen gesteld aan vertrouwenspersonen. De wet schrijft slechts voor dat zij "over zodanige deskundigheid en ervaring beschikken dat zij de functie naar behoren kunnen vervullen". Uit onderzoek blijkt echter dat in 2022 nog 72% van de interne vertrouwenspersonen geen opleiding had gevolgd. Terwijl in de praktijk blijkt dat zelfs na het volgen van de basiscursus van doorgaans vier dagen het werkveld complex is en juist vraagt om diepgaande kennis van gedrag, juridische kaders en communicatieve vaardigheden. Zonder stevige opleidingseisen blijft de kwaliteit van ondersteuning door vertrouwenspersonen kwetsbaar.

Van het tweede voorstel, de verplichte gedragscode, is de internetconsultatie gesloten; het is nog niet ingediend bij het parlement. Dit voorstel roept vragen op, omdat

werkgevers zelf mogen definiëren wat onder 'ongewenste omgangsvormen' valt. Dit kan leiden tot uiteenlopende interpretaties en een gebrek aan uniformiteit. Bovendien bestaat het risico dat organisaties de gedragscode slechts als een 'vinkje' beschouwen, zonder draagvlak of implementatie in de organisatie in de praktijk. Voor een effectieve aanpak is het essentieel dat organisaties samen met medewerkers nadenken over omgangsvormen en deze actief bespreken, in plaats van een standaarddocument in een la te leggen.

Jurisprudentie

De afgelopen jaren is het aantal uitspraken toegenomen, al blijft het totaal nog beperkt. Opvallend is dat rechters steeds meer oog hebben voor de impact van ongewenste omgangsvormen op melders, collega's en organisaties. In veel zaken gaat het niet langer om toetsing aan de wettelijke definitie van seksuele intimidatie, maar om het bredere begrip 'seksueel grensoverschrijdend gedrag'. Dit containerbegrip biedt ruimte, maar leidt ook tot variatie in interpretatie: de ene rechter hanteert strengere criteria dan de andere.

Positief is dat er uitspraken zijn waarin werkgevers aansprakelijk werden gesteld voor het ontbreken van een vertrouwenspersoon, een klachtenregeling of een zorgvuldige behandeling van meldingen. Het ontbreken daarvan of een onzorgvuldige omgang met een melding of klacht heeft al in veel gevallen tot toekenning van een schadevergoeding geleid. Wat een belangrijk signaal is richting werkgevers. De vergoedingen zijn zowel aan beschuldigen als aan slachtoffers toegekend. Dit benadrukt het belang van preventie en een goede interne afhandeling van klachten.

Daarnaast valt op dat procedures tussen werkgevers en beschuldigen veel vaker voorkomen dan procedures tussen werkgevers en slachtoffers. Dit verschil wijst erop dat melders vaak kiezen voor vertrek (al dan niet met een schikking) in plaats van een juridische strijd. Voor advocaten en klachtencommissies blijft de omgang met meldingen en de kwaliteit van onderzoeken een terugkerend aandachtspunt.

Onderzoeken binnen organisaties

Het aantal onderzoeken naar ongewenste omgangsvormen binnen organisaties neemt toe, maar de praktijk laat zien dat dit proces vaak complex en kostbaar is. Veel melders willen geen uitgebreid onderzoek, zij willen dat het ongewenste gedrag stopt en dat zij hun werk in een veilige omgeving kunnen voortzetten. Toch kiezen werkgevers vaak direct voor een grootschalig onderzoek zodra er een melding binnenkomt, terwijl dat niet altijd nodig is.

Een alternatief is de zogenoemde quick scan: een kort traject waarin gesprekken worden gevoerd met de melder en de beschuldigde. Dit levert vaak voldoende inzicht om tot een oplossing te komen, zoals het aanbieden van welgemeende excuses of het maken van duidelijke afspraken. In de meeste gevallen blijkt een quick scan effectiever in het bereiken van het gewenste doel en beduidend minder belastend dan een volledig onderzoek.

Een belangrijk aandachtspunt is dat veel onderzoeken zich uitsluitend richten op het incident, bijvoorbeeld een opmerking of een fysieke aanraking, zonder de bredere context mee te nemen. De organisatiecultuur waarin het gedrag heeft kunnen ontstaan, blijft dan buiten beeld. Dit is problematisch, omdat juist die cultuur vaak de voedingsbodem vormt voor grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast ontbreekt in Nederland een uniform normenkader voor zorgvuldig onderzoek. Werkgevers en klachtencommissies worstelen met vragen over hoor en wederhoor, inzagerechten en transparantie. Het ontbreken van duidelijke richtlijnen vergroot het risico op fouten en juridische procedures.

Het ILO-verdrag

Een internationale kader voor sociale veiligheid is het ILO-verdrag nr. 190, dat in juni 2019 is aangenomen. Dit verdrag richt zich op het uitbannen van geweld en intimidatie in de wereld van werk en benadrukt een gender-responsieve aanpak. Nederland heeft het verdrag wel ondertekend maar nog niet geratificeerd. Het huidige wetsvoorstel voor de ratificatie gaat uit van een 'beleidsarme' ratificatie, wat betekent dat er geen concrete wijzigingen in wet- en regelgeving worden doorgevoerd, terwijl het verdrag juist oproept tot structurele verbeteringen. Dat die ook in Nederland nodig zijn blijkt al uit de praktijk.

Een integrale implementatie zou onder meer moeten voorzien in:

- Duidelijke wettelijke kaders voor klachtenafhandeling, inclusief hoor en wederhoor, inzagerechten en transparantie.
- Instrumenten voor werkgevers om een sociaal veilige werkomgeving te creëren.
- Versterking van de Arbeidsinspectie, die momenteel onvoldoende capaciteit heeft om naleving en handhaving van de Arbeidsomstandigheden wet effectief te controleren.

Zonder deze maatregelen blijft het risico bestaan dat sociale veiligheid afhankelijk is van de financiële middelen en bereidheid van individuele werkgevers. Vooral kleinere organisaties, waar een derde van de Nederlandse beroepsbevolking werkt, hebben vaak niet de middelen, om zorgvuldig onderzoek te laten verrichten of preventieprogramma's te bekostigen. De ISO norm is dan een betaalbare leidraad. En het ILO-verdrag biedt een unieke kans om dit structureel te verbeteren, mits het niet beperkt blijft tot een symbolische implementatie.

Cynthia van Rozendaal – Interactieve informatiedeling grensoverschrijdend gedrag

Cynthia van Rozendaal is lichaamsgericht coachend Psycholoog van beroep en als vrijwilliger betrokken bij het creëren van een sociaal veilig sportklimaat bij twee sportclubs en houdt zich bezig met beleidsvorming en aanpak in de praktijk als Bestuursadviseur Veilig Sportklimaat en als VCP-er (Vertrouwenscontactpersoon in sportorganisaties). Zij gaat in op vragen zoals; wat is grensoverschrijdend gedrag, waar begint het, hoe herken je het fenomeen bij jezelf en bij anderen, wat doe je ertegen en ter voorkoming?

Van Roozendaal introduceert zichzelf alvorens aanwezig mee nemen naar de sportwereld en grensoverschrijdend gedrag daar. Ze is Vertrouwenscontactpersoon bij één grote en gevestigde gymnsportclub met veel sportende kinderen/jongeren en bij één kleinere, nieuw georganiseerde racketsportclub met veel sportende volwassenen. Bij deze laatste club is ze zelf sporter.

Binnen de sportwereld is er de laatste jaren steeds meer aandacht voor het fenomeen en de aanpak van grensoverschrijdend gedrag en het voorkómen daarvan. Er zijn diverse onderzoeksrapporten over misstanden en met bijbehorende aanbevelingen verschenen. Het thema krijgt (met wisselend effect) veel aandacht vanuit Ministeries, het NOC*NSF, het Centrum Veilige Sport Nederland (CVSN), Sportbonden, Stichtingen voor Sportsupport en gemeenten. Er zijn programma's om sportclubs in de praktijk te ondersteunen met kennis, vaardigheden en financiële faciliteiten zoals gratis VOG's en de focus op de zogenaamde 4V's voor veilige sportclubs (VCP op de club, VOG's voor vrijwilligers, Vereniging brede gedragscodes en Vakkundig geschoolde trainers). De inbedding van dit thema in recreatieve, breedtesportclubs valt of staat met de inzet van en de samenwerking tussen vrijwilligers en bestuur van de clubs.

Van Roozendaal wil aanwezig niet overspoelen met feiten of ingaan op verschillende rapporten, maar liever met hen in gesprek. De rapporten, programma's en de feiten zijn

allemaal te vinden op Internet en zo nodig stuurt ze desgevraagd een link. Ze gaat liever in gesprek over grensoverschrijdend gedrag, omdat ze ervan overtuigd is dat de preventie van grensoverschrijdend gedrag begint met het voelen en waarnemen van grenzen en het voeren van het gesprek daarover. Zo creëren we meer bewustzijn, in het klein, bij onszelf en zetten we daarmee een eerste stap naar verandering op dit thema. Van Roozendaal doet een oefening met de aanwezigen:

"Om jullie mee te kunnen nemen heb ik jullie hulp nodig. Zouden jullie om te beginnen allemaal willen gaan staan?"

Willen jullie naar je buur rechts en/of links van je kijken en jezelf even voorstellen (door "hallo, ik heet ..." te zeggen)? En daarna weer terugdraaien naar je midden.

Willen jullie nu naar je buur voor en achter je kijken en jezelf even voorstellen (door "hallo, ik heet ..." te zeggen)? En daarna weer terugdraaien naar je midden.

Willen jullie nu je rechterhand opsteken als je aan een georganiseerde vorm van sport doet buitenshuis? Hand mag weer naar beneden...

Willen jullie nu je linkerhand opsteken als je wel eens te maken hebt gehad met GOG, bij jezelf of bij iemand anders, dat maakt niet uit? Hand mag weer naar beneden...

Willen jullie nu van plek wisselen met degene naast je door één plek naar rechts op te schuiven? De meest rechtse in de rij mag op de meest linkse plek van de rij plaatsnemen door daar naartoe te lopen.

Willen jullie nu allemaal een klein sprongetje maken op één been en daarna op één been blijven staan? Ga maar weer op twee benen staan.

Willen jullie nu allemaal heel hard 'JA' roepen? Ga nu maar weer zitten.

Dank jullie wel voor dit kleine experiment. Jullie hebben me heel goed geholpen. Ik heb nu een aantal vragen aan jullie. Wie mag ik hier iets over vragen?"

Hoe was dit, voor je? Welk gevoel kreeg je? Voelde je een 'NEE' bij één van de opdrachten? Wat maakte dat je de opdracht dan toch uitvoerde? Wie van jullie voelde een 'NEE' bij één van de opdrachten? Wil je dan je hand opsteken?"

Wie van jullie heeft er gelet op de buur rechts of links van je? Wil je dan je hand opsteken? Wat viel je op?"

Opdrachten krijgen van iemand die voor de groep staat en eigen grenzen herkennen.

Waar merk je dat in je lijf? Wat doe je ermee? Wat heb je nodig om je uit te spreken? Stel jezelf deze vragen. Nu en later."

Met deze oefening wilde ze proberen de aanwezigen mee te nemen in het lichamenlijk ervaren van je eigen grens, terwijl je onderdeel uitmaakt van een groep en opdrachten krijgt. Dit fenomeen speelt ook mee in elke andere denkbare groepssituatie. Herken steeds de signalen van jouw eigen 'NEE' (of 'JA') en die van anderen. Vertrouw je lichaam hierin. Je lichaam weet wat grensoverschrijdend gedrag voor jou is. Neem waar en spreek je uit. Ga het gesprek daarover aan. Blijf dat doen. Dat is stap één naar meer bewustwording en uiteindelijk verandering.

Willy van Berlo – Preventie seksueel grensoverschrijdend gedrag

Willy van Berlo, werkzaam bij Rutgers, expertisecentrum seksualiteit, is psycholoog. In haar inleiding gaat zij in op het begrip van seksueel grensoverschrijdend gedrag, preventie, consent, interventies en de stand van zaken in Nederland.

Wat is seksueel grensoverschrijdend gedrag?

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is een overkoepelend begrip dat verschillende vormen van ongewenst seksueel gedrag omvat. Het gaat niet om een strikt juridisch kader, maar om gedrag dat niet voldoet aan drie kernvoorwaarden van gezonde seksualiteit: instemming, gelijkwaardigheid en vrijwilligheid. Wanneer één van deze voorwaarden ontbreekt, spreken we van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Onder dit begrip vallen uiteenlopende vormen van seksueel geweld – zoals penetratie tegen de wil – tot ongewenste aanrakingen, zoenen en online intimidatie. Bij kinderen onder de twaalf jaar wordt vaak de term seksueel misbruik gebruikt, evenals bij mensen in extreme afhankelijkheidsrelaties, zoals personen met een verstandelijke beperking. Het is belangrijk om deze definities scherp te hanteren, omdat zij richting geven aan onderzoek, beleid en preventie.

Hoe vaak komt het voor?¹

Rutgers voert sinds 2006 periodiek het onderzoek *Seksuele Gezondheid in Nederland* uit. Uit de meest recente cijfers blijkt dat:

Seksueel geweld (gedefinieerd als penetratie of vergelijkbare handelingen tegen de wil):

- 24% van de vrouwen betreft
- 5% van de mannen betreft

(Fysiek) Seksueel grensoverschrijdend gedrag: bovenstaande en/of seksuele aanrakingen, of zoenen tegen de wil:

- 53% van de vrouwen betreft
- 19% van de mannen betreft

Het CBS onderzoekt sinds 2020 de prevalentie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in het afgelopen jaar. Hun cijfers tonen aan dat:

- 16% van alle vrouwen van 16 jaar en ouder in één jaar tijd een vorm van grensoverschrijdend gedrag meemaakte (online, offline of fysiek).
- 7% van de mannen.

Risicogroepen springen duidelijk naar voren:

- Jonge vrouwen (16-24 jaar) lopen het grootste risico.
- Biseksuele vrouwen en homoseksuele mannen ervaren significant vaker grensoverschrijdingen dan heteroseksuele personen.

Opvallend is dat jongeren tussen 16 en 24 jaar in recente CBS-metingen minder vaak melding maken van seksueel misbruik vóór hun twaalfde dan oudere generaties. Dit kan wijzen op een lichte daling, maar vervolgonderzoek moet dit bevestigen.

Risicofactoren

Seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt beïnvloed door factoren op meerdere niveaus: individueel, interpersoonlijk en sociaal-cultureel. Deze factoren versterken elkaar en vragen om een brede preventieve aanpak.

Individuele factoren

- Gebrek aan vaardigheden: moeite met communiceren, interpreteren van signalen en impulscontrole.
- Negatieve jeugdervaringen: zoals een onveilige jeugd of eerder seksueel misbruik (sterke voorspeller voor herhaalde victimisatie).
- Middelengebruik: alcohol en drugs vergroten het risico bij zowel plegers als slachtoffers.
- Gebrek aan empathie bij plegers.

Genderstereotype opvattingen

- Traditionele rolpatronen gaan uit van wezenlijke verschillen tussen mannen en vrouwen: mannen zijn ambitieus, assertief, natuurlijke leiders; vrouwen zijn zorgzaam, lief, gevoelig.
- In seksualiteit: mannen zijn actief, vrouwen passief; mannen uiten wensen, vrouwen bewaken grenzen.
- Plezier in seks wordt vooral aan mannen toegeschreven.

Dit leidt tot een dubbele moraal:

- Mannen die veel seks hebben zijn stoer; vrouwen die veel seks hebben zijn "een slet".

¹ De cijfers van Rutgers betreffen het ooit hebben meegemaakt van seksueel grensoverschrijdend gedrag, de cijfers van het CBS betreffen het meemaken van seksueel grensoverschrijdend gedrag en geweld in het afgelopen jaar.

- Mythen die daders ontlasten en slachtoffers verantwoordelijk maken: "boys will be boys", "ze vroeg erom", "het was geen echte verkrachting".
- Victim blaming: wie gaat er 's avonds alleen over straat, kort rokje, enz.

Alcoholgebruik is een typisch voorbeeld: bij daders wordt het als excuus gebruikt, bij slachtoffers als verwijt.

Risico's voor slachtoffers

Genderstereotype opvattingen vergroten ook het risico op slachtofferschap. De overtuiging dat mannen de controle hebben in relaties hangt samen met het niet weigeren van ongewenste seks. Meisjes die vooral bezig zijn met grenzen bewaken, komen onvoldoende toe aan het herkennen en realiseren van eigen wensen.

'Entitlement' en misvattingen

- "Als je één keer ja hebt gezegd, kun je geen nee meer zeggen."
- "Als ik de hele avond drankjes betaal, heb ik recht op seks."
- Opvattingen die seksueel geweld ontkennen of legitimeren: boys will be boys, "slachtoffers liegen", "verkrachting overkomt alleen slechte vrouwen".

Consent

Consent – instemming – lijkt op het eerste gezicht eenvoudig: ja zeggen of nee zeggen. In werkelijkheid is het een complex begrip. Vrijwillige instemming betekent dat iemand zonder druk of dwang toestemming geeft en in staat is om die keuze bewust te maken. Macht, ongelijkheid, culturele normen en persoonlijke onzekerheid kunnen dit proces beïnvloeden. Vooral jongeren ervaren vaak moeite om te bepalen wat zij willen en hoe zij dat kunnen uiten.

Consent is niet statisch. Het is specifiek, actief en omkeerbaar: Je kunt ja zeggen tegen één handeling, maar nee tegen een andere. Je kunt op elk moment van gedachten veranderen.

Stilte of passiviteit is geen instemming.

Een betere term dan consent is afstemming. Afstemmen betekent dat partners voortdurend communiceren over wensen en grenzen, net zoals we dat doen bij alledaagse keuzes. Onderzoek laat zien dat jongeren seks als prettiger ervaren wanneer er meerdere momenten van afstemming plaatsvinden tijdens de interactie. Het bevorderen van deze communicatie is daarom een belangrijk onderdeel van preventie.

Wat doen we eraan?

Preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag vraagt om een brede aanpak op meerdere niveaus: individueel, relationeel, institutioneel en maatschappelijk. Rutgers werkt al jaren aan interventies en onderzoekt wat effectief is. Uit literatuuronderzoek blijkt dat het moeilijk is om direct te meten of preventie leidt tot minder seksueel geweld, maar we kunnen wel kijken naar veranderingen in kennis, attitudes en vaardigheden.

Belangrijke strategieën:

- Doorbreken van genderstereotype normen. Het benadrukken van traditionele rolpatronen houdt deze in stand. Effectieve interventies gebruiken daarom counter-stereotypen: zij laten diversiteit zien en bieden alternatieve beelden van mannelijkheid en vrouwelijkheid.
- Empowerment en weerbaarheid. Fysieke weerbaarheidstraining kan werken, maar alleen in combinatie met empowerment. Het doel is niet alleen verdediging, maar ook het versterken van autonomie en zelfbeschikking. Zonder deze context bestaat het risico op victim blaming.
- Sociale vaardigheden en communicatie. Het verbeteren van communicatieve vaardigheden helpt jongeren om wensen en grenzen te bespreken. Ook omstanders spelen een cruciale rol: zij moeten situaties herkennen, de ernst inschatten, verantwoordelijkheid nemen en weten hoe zij kunnen ingrijpen.
- Cultuurverandering. Preventie werkt alleen als er een positieve sociale norm ontstaat. De campagne *Kleine Dingen worden Grote Dingen* richt zich op

respectvolle omgang en het doorbreken van schadelijke normen. Deze campagnes worden toegepast in horeca, festivals, studentenverenigingen en sportclubs. De campagne *Ben je oke?* Is gericht op alle jongeren (die worden bereikt via sociale media).

- Structurele verankering. Preventie moet vroeg beginnen, bijvoorbeeld met relationele en seksuele vorming op scholen vanaf groep 1, passend bij de leeftijd. Eenmalige interventies zijn niet effectief; herhaling en continuïteit zijn essentieel. Ook opleidingen voor professionals moeten aandacht besteden aan sociale veiligheid.

Wat is de stand van zaken?

Sinds de #MeToo-beweging, de onthullingen rond The Voice en de invoering van de nieuwe wet seksuele misdrijven is er een duidelijke stroomversnelling in de aandacht voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. Waar het onderwerp vroeger nauwelijks de voorpagina haalde, staat het nu prominent op de maatschappelijke en politieke agenda. Dat is een positieve ontwikkeling, maar de uitdagingen blijven groot.

Belangrijke trends en knelpunten:

- Meer aandacht voor consent, mede door de nieuwe wet die het vereiste van bewijs van dwang/verzet heeft geschrapt. Toch is consent niet de volledige oplossing; cultuurverandering is minstens zo belangrijk.
- Preventie staat hoger op de agenda, maar implementatie is lastig. Ontwikkelde interventies bereiken niet altijd de praktijk door gebrek aan tijd, middelen en urgentiebesef.
- Nieuwe vormen van grensoverschrijding ontstaan, vooral online, zoals digitale intimidatie en fenomenen uit de manosfeer. Deze vragen om aangepaste strategieën.
- Politieke en beleidsmatige uitdagingen: Het Nationaal Actieprogramma loopt binnenkort af, en hoewel nieuwe allianties worden gevormd, is blijvende inzet van de politiek noodzakelijk.
- Structurele verandering kost tijd: Het doorbreken van diepgewortelde normen en het realiseren van een positieve sociale cultuur vergt een lange adem.

Kortom, besluit Van Berlo: er is vooruitgang, maar het probleem is groot en complex. Preventie, cultuurverandering en structurele verankering blijven cruciaal om seksueel grensoverschrijdend gedrag terug te dringen.

Paneldiscussie

Tijdens het panelgesprek werden verschillende vragen gesteld aan de sprekers (Mojan Samadi moest eerder vertrekken en kon niet meedoen aan het panelgesprek).

Allereerst werd gevraagd hoe cultuurverandering op school en in de samenleving kan worden bereikt. Mirjam Decoz benadrukte dat het belangrijk is om bij de jeugd te beginnen, maar ook organisaties actief mee te nemen in het gesprek. Er moet ruimte worden gecreëerd om dit onderwerp bespreekbaar te maken, zelfs als dat een grote drempel vormt. Willy van Berlo wees op het belang van een aanpak op meerdere niveaus: individueel, interpersoonlijk en sociocultureel. Cultuurverandering betekent volgens haar vooral het veranderen van sociale normen. Cynthia van Roozendaal legde de nadruk op bewustzijn bij mensen zelf, het kennen van grenzen en het aangaan van gesprekken. Het gaat niet alleen om bewustwording, maar ook om wat men er vervolgens mee doet.

De discussie ging verder over campagnes zoals Lentekriebels. Volgens Willy van Berlo kunnen dit soort campagnes helpen om tegenargumenten te ontkrachten. Daarbij speelt de preventieparadox een rol: hoe meer er besproken wordt, hoe eerder mensen melding doen, waardoor het lastig is te meten of seksueel grensoverschrijdend gedrag

daadwerkelijk afneemt. De campagnes van Rutgers richten zich bewust op een positieve boodschap en benoemen niet primair verboden. Er is bijvoorbeeld ook een "week van de liefde", waarin de nadruk ligt op wat wél gewenst gedrag is. Onderzoek van Rutgers laat zien dat deze campagnes jongeren aanspreken en tot actie aanzetten. Ook Cynthia van Roozendaal en Mirjam Decoz benadrukten het belang van de positieve boodschap. In de discussie over victim blaming en middelengebruik werd duidelijk dat de context vaak bepalend is. De laatste gaf aan dat organisaties steeds vaker beleid voeren rond alcoholgebruik en dat leidinggevenden ook op borrels verantwoordelijk worden gehouden voor hun rol. Dit laat zien dat er meer oog komt voor de bredere context van gedrag.

Het panel benadrukte dat gedragsverandering niet alleen gaat over het benoemen van ongewenst gedrag, maar ook over het veranderen van het narratief.

Online geweld werd genoemd als een groeiend probleem met fenomenen als de manosphere en de tradwives-beweging, en wordt afgevraagd hoe we daar mee om moeten gaan. Er zijn initiatieven die jongeren direct aanspreken, zoals campagnes van organisaties als Emancipator en de mannenalliantie.

Judith Herman's werk werd aangehaald als voorbeeld van een bredere benadering: niet alleen gedragsgericht, maar ook gericht op de sociale gemeenschap en het systeem.² Interventies moeten rekening houden met de angst om buitengesloten te worden. Ook herstelrecht kan hierin een belangrijke rol spelen. Campagnes tegen pluralistische onwetendheid³ zijn belangrijk, omdat jongeren vaak denken dat hun eigen gedrag acceptabel is maar dat anderen dat niet vinden, waardoor ze zich niet uitspreken. Het betrekken van gemeenschappen in preventie werd gezien als essentieel. Victim blaming werd genoemd als een van de meest schadelijke factoren voor overlevers, omdat schaamte en schuldgevoelens diepe sporen nalaten. Hoewel behandeling van plegers waardevol kan zijn, is er veel meer nodig om echte verandering te bereiken. Tot slot kwam de verzuchting "ik mag tegenwoordig ook al helemaal niets meer zeggen" aan bod. Mirjam Decoz stelde dat dit vaak een pendelbeweging is en dat het helpt om de vraag terug te leggen: "Wat zou je dan willen zeggen, en zou je dat ook tegen je moeder zeggen?" Daarmee wordt mensen uitgedaagd om hun eigen woorden te heroverwegen. Er zijn signalen dat mannen soms moeite hebben met deze veranderingen, wat aangeeft dat cultuurverandering ook voor hen impactvol is.

² Judith Lewis Herman; *Trauma en herstel : de gevolgen van geweld – van mishandeling thuis tot politiek geweld* Uitgeverij Wereldbibliotheek 2024 (23ste druk)

³ Enige definities: pluralistische onwetendheid beschrijft een situatie waar de meerderheid van een groep een mening, gedrag of standpunt afkeurt, maar de personen individueel (en tegen de werkelijkheid in) overtuigd zijn dan de anderen dit algemeen afgekeurde standpunt wel degelijk goedkeuren.

Pluralistische onwetendheid is een fenomeen waarbij mensen ten onrechte denken dat hun gevoelens of overtuigingen afwijken van die van de meerderheid. Zo zal men hoogstwaarschijnlijk geen hulp bieden wanneer de openlijke reacties van omstanders onverschillig zijn.

Pluralistische onwetendheid is een situatie waarin veel mensen ten onrechte de consensus over waarden en normen overschatten, hun eigen overtreding als uitzondering beschouwen en zich daardoor schuldig voelen.

Colofon

Verslag: Mo Robertus

Uitgave: Vereniging voor Vrouw en Recht Clara Wichmann

Leiden, februari 2026

© Vereniging voor Vrouw en Recht Clara Wichmann

© sprekers

Met bronvermelding mag de tekst worden overgenomen

ISBN: 978-90-79931-21-7

NUR: 745